

Gjuro Szabo

Gjuro Szabo

2008.02.26 16:27

Neomedia Komunikacije - sonja@neomedia.hr

Konzervator, muzealac, pisac o umjetnosti i povijesti (Novska, 3. veljača 1875. ? Zagreb, 2. svibanj 1943.). Studirao je germanistiku u Zagrebu i Beču i potom je bio nastavnik na gimnazijama u Senju, Osijeku, Bjelovaru i Zagrebu.

Gjuro Szabo

Gjuro Szabo rođen je 3. veljače 1875. godine u Novskoj, kao sin Gjure, rodom Osjeanina, dužnik na položaju kapetana Krajine, u slobodno vrijeme naklonjenom literaturi te žahu, kojega je prvak, tada, u Hrvatskoj. Gjuro Szabo, junior, osnovno i srednjoškolsko obrazovanje završava u Zagrebu, stekavši uz izbijanje sata staroga zvona sv. Marka i u baroknom blještavilu crkve sv. Katarine, kako navodi Josip Horvat, solidno klasično obrazovanje. Od 1892. do 1896. boravi u Beču i studira germanistiku, upoznavši se usput i s ovdašnjim barokom; za boravka u Nürnbergu i srednjeeuropskom gotikom.

Godine 1897. započinje Szabovo učiteljstvo, na gimnaziji u Senju. Privlače ga ovdašnji spomenici kulture, kao i glagoljaška kultura obližnjeg otoka Krka. Služba ga vodi dalje do historičističkog Osijeka, grada njegova roda, zatim Bjelovara, u kojemu služuje punih šest godina te upoznaje spomenike grada i žire okolice. Nakon žitavog desetljeća ispunjenog prosvjetnim radom, Szabo 1907. godine nastavlja s podukom u Zagrebu, na gornjogradskoj gimnaziji, gdje je neko i sam bio učakom.

Dešava se to u godini nakon rušenja Bakačeve kule, krune Bolleovih žistunskih radova na katedrali, ujedno i žina što će postati prijelomnim za osnivanje službe zaštite spomenika i ključan za pokretanje žitave lavine polemika oko pravovaljanog nažina oživanja i obnove povijesnih spomenika. Rušenje Bakačeve kule dalo je uvidjeti kako se takvom i sličnim služajevima može i mora djelotvorno suprotstaviti jedino organiziranim živanjem spomenika, a osnivanje Kluba hrvatskih arhitekata sa žadažom za žite starina nemalo pred rušenje kule nije se, nažalost, pokazalo u ovom služaju uinkovitim.

Prve korake ka organiziranom živanju spomenika učinio je ugledni kulturni radnik, profesor i pisac povijesti Hrvata Tade Smičklas. On je, upoznavši prethodno tadašnji nažin živanja spomenika u Austriji i Ugarskoj, potakao Kraljevsku zemaljsku vladu da osnuje savjetodavni organ za živanje starina. Tako je vlada 20. srpnja 1910. odobrila osnutak Zemaljskog povjerenstva za oživanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. Povjerenstvo je stavljeno pod neposredni nadzor bana, tada Tomažića. Prvi predsjednik Povjerenstva postaje Tadija Smičklas, ugledni kulturni radnik, profesor i pisac povijesti hrvatskog naroda, a žlanstvo mu također žine istaknute ližnosti kulturnog života, konzervatori, primjerice Josip Brunšmid, Viktor Hoffiler, Emilije Laszowski, Martin Pilar, Stjepan Podhorski, Janko Barlè; nešto kasnije priključuju se i Vladimir Tkalič, Branko ženoa, Vešeslav Heneberg, Vjekoslav Noržić, Josip Matasović, Julius Kempf, Ivan Rupžić i dr. Svi oni po patriotskoj dužnosti žirom sjeverne Hrvatske vode skrb o najrazližitijim spomenicima, nastalim, kako je izrijekom navedeno u statutu, do kraja 18. stoljeća.

Tajnik ovoga Povjerenstva, na osnovu osobnih zanimanja i publikacija o spomenicima, kao i na temelju posjedujućih slikarskih i fotografskih vještina, postaje - Gjuro Szabo. On će odsada, kako je ustvrdila Anžela Horvat pižući O djelovanju Zemaljskog povjerenstva? uz različite druge kulturne dužnosti vući svu težinu konzervatorskog rada na svojim ležima preko 30 godina, a da

nije postao konzervator sa službenom titulom?; i dalje: ?iako je njegovo prezime postalo sinonimom na?e konzervatorske slu?be koju je zadu?io golemim zaslugama, od 1943. po?iva na zagreba?kom Mirogoju pod naslovom: direktor Gradskog muzeja.?

Pogledav?i unatrag na povijesno-dru?tvene prilike i neprilike u razdoblju od osnivanja Povjerenstva do Szabove smrti u jeku Drugog svjetskog rata, treba naglasiti kako su najpoletnije i najsr?anije godine, kako konzervatorske slu?be, tako i Szaba, posebice, (ako se to uop?e mo?e ra??lanjivati?!) bile upravo godine do izbijanja Prvog svjetskog rata, pa i za njegova trajanja.

S osnivanjem Povjerenstvo preuzima, kako mu to i Statut nala?e, dvostruku zada?u: prva je evidentiranje i prou?avanje spomenika te publiciranje spoznaja o njima; druga njihovo ?uvanje. Govore?i o zahvatima na spomenicima, Povjerenstvo je svesrdno usvojilo suvremeno na?elo konzerviranja, a budu?i ne zatvara o?i pred ?ivotnim potrebama, sura?uje sa suvremenim arhitektima, primjenjuju?i na?elo kreativnog konzervatorstva. Usvojeno na?elo spomeni?kog o?uvanja dijametralno je suprotno onom restauratorskom, koje u to vrijeme polazi s pozicija historicizma, a glavni mu je propagator i izvr?itelj, graditelj i restaurator Herman Bolle.

Kona?no, u ovoj po?etnoj fazi, stav je Povjerenstva, i njegovog tajnika Szaba, kako za o?uvanje spomenika nije toliko neophodan zakon, koliko njihovo upoznavanje, a shodno tome i bu?enje ljubavi u narodu za starine.

Polaze?i od takvog uvjerenja Szabo preuzima na sebe obavezu evidentiranja spomeni?ke ba?tine Hrvatskog zagorja, pa zapo?inje sa sustavnim obilascima spomenika tada?njih kotareva Pregrada, Klanjec, Krapina, Zlatar, Ivanec i Vara?din. Zapa?anja sa terena publicira u izdanjima Povjerenstva u Vjesniku hrvatskog arheolo?kog dru?tva, od 1911. do 1916. godine, i ona predstavljaju osnovu njegovoj knjizi ?Kroz Hrvatsko zagorje? koja ?e ugledati svjetlo dana 1939. godine.

Me?utim, Szabo u ovim godinama obilazi i druga podru?ja diljem zemlje, o ?emu svjedo?e brojne njegove fotografije, danas zastupljene u fototeci Odjela za INDOK poslove kulturne ba?tine.

Izbijanje Prvog svjetskog rata sve ?e ?e??e ometati Szabin hitar i smjieran korak?

S novonastalim poratnim prilikama nagore se izmijenilo stanje u blagajni kao i odnosi me?u ?lanovima Povjerenstva. Izmijenile su se i granice, s njima i geografsko podru?je nadle?tva Povjerenstva. Ono vi?e ne pokriva ?iri Srijem (do Zemuna), ali zato obuhva?a Kastav?inu kao i otoke Krk, Rab i Pag. Nakon kra?eg uzmaka iz Povjerenstva, Szabo mu se vra?a, ali unutar njega sve ?e??e prepu?ten usamljenoj borbi. Djelovanje slu?be ve?e uz razli?ite ustanove i dru?tva, tako?er i pojedince. Krajem dvadesetih godina Povjerenstvo mijenja naziv u Konzervatorski ured. Kona?no po?etkom ovoga razdoblja Szabo kao spiritus movens Povjerenstva zapo?inje i s muzejskom djelatno??u, postav?i ?elna osoba dvaju zagreba?kih muzeja.

Szabo se sada temeljitije posvetio prou?avanju spomeni?ke ba?tine Zagreba, koje ?e u kona?nici rezultirati publiciranjem djela ?Stari Zagreb?. Iz njegovih nebrojenih ?lanaka i napisa, sjajno je to i??itao i sintetizirao Tihomil Stahuljak, iska?e godina 1919. (nakon 1903.) kao vremenski me?a?izme?u starog i novog Zagreba. No ?ini se kako bi istu godinu trebalo sagledati ne samo kao prekretnicu u ?ivotu urbanog tkiva zagreba?kog, kako sudi Szabo, ve? ?tovi?e i kao prekretnicu samoga Szabova djelatnog ?ivotnog puta.

Od 1919.do 1926. godine Szabo obna?a du?nost ravnatelja Muzeja za umjetnost i obrt; od 1928. do kraja ?ivota Muzeja grada Zagreba. Godine 1926., u 51. godini ?ivota, Szabo isku?ava gor?inu preranog umirovljenja, potpisanog perom tada?njeg ministra prosvjete Stjepana Radi?a. Ono je, pod rukom s razo?aranjem do?ivljenim prigodice, Szabu gurnulo u povremena

melankoli?na raspolo?enja i romanti?arske uzmake u pro?lost. Pa ipak ?in umirovljenja nije uspio znatnije otupiti njegovu svjesnost i savjesnost prema radnim obavezama, dakako i skrbi o spomenicima. A i na ovom podru?ju daleko je od prilika: materijalne neprilike, udru?ene s nedostatkom prave zakonske podloge, sustavno ?kode u?inkovitosti Povjerenstva. Usprkos svemu Szabo promotivno pi?e o njima i oda?ilje brojne molbe i apele nadle?nima kako bi onemogu?ili, ako je to ikako mogu?e, propast i jo? jednog spomenika, nazivaju?i, pri tome, Povjerensto ?najjeftinijim zavodom u dr?avi?. Iz istoga nije te?ko i??itati kako dobra volja, pre?esto jednostrana, Szabina dakako, nije, ili to?nije nije uvijek dovoljna za spas ugro?enog spomenika.

Mno?ina spomenika, pomanjkanje novca, posredno i vremena, name?e na?alost sve u?estalije konzervatorske metode koje bismo mogli svesti pod nazivnik vatrogasnih i/ili dopisnih. Shodno tome djelotvornost slu?be jest neujedna?ena, a djelatnost slojevita. Pred slu?bom su brojni izazovi: potrebno je osujetiti izvedbe lo?ih projekata poput onog samostanskog kompleksa na Rabu; zaustaviti propadanje i devastaciju starih gradova u ?akovcu, Ozlju, Konj??ini, Lopara kod Novog Vinodolskog, neophodno je za?tititi brinjsku kulu Sokolac, dvorac Krkanec, srednjovjekovnu grobljansku crkvu u Tornju, renesansni kortil u Senju i jo? niz drugih; treba pribje?i brojnim putovanjima, ali jo? brojnijim pismenim savjetodavstvima, neizvjesna, a pokazat ?e se, na?alost, razo?aravaju?a u?inka, kao na primjer prilikom obnova kr?kih crkvice sv. Vida kod Dobrinja ili sv. Donata u Puntu; i tako redom u nedogled. Szabo, me?utim, ne jadikuje, ?tovi?e prigodice isti?e: ?Nikad nisam volio plandovati, najte?a je kazna za mene besposli?arenje?! Mukom izvojevane pobjede izmjenjuju se s te?ko prihva?enim porazima, ali i potkraj tridesetih godina sa sve naru?enijim zdravljem, kao posljedicom napornog rada i zahtjevnih putovanja. Intimno, jedan od simboli?ki najte?ih poraza vjerojatno je nestanka s lica zemlje spa?enog prvijenca Povjerenstva, drvene kapele u Erdovcu.

U jeku Drugog svjetskog rata, u Zagrebu, 2. svibnja 1943., u 69-oj godini ?ivotu, nestao je s lica zemlje i Gjuro Szabo, kr?itelj putova u poviju?e zapletene struke, kako ga prozva njegov mla?i kolega Tihomil Stahuljak. Szabin duh i temelji koje je uzidao u konzervatorsku slu?bu ?ivi su i sna?ni jo? i dan danas.

U trenutcima isprepletenim resignacijom, ogor?enjem i buntom Gjuro Szabo, pi?u?i pismo 1932. godine, prijatelju, zaklju?uje: ?Mi smo izgubili svi, i stari i mladi, osje?aj vremena. A ono te?e, te?e hitno ko nikada! Do?le su nove prilike. A da Vas boli, kad vidite, kako na?i spomenici propadaju to Vam vjerujem, a Vi ?ete pojmiti kako je tek meni, koji sam sve svoje, i mladost i ?ivotno veselje i sav rad njima posvetio. I to uzalud. Ali ne?e biti uzalud??

Prizivamo u sje?anje detalj iz jednog od izvje?taja ?to ih Szabo pi?e vladi u Beograd ? ? ? Bezbroj objekata koji su morali pasti od vremena, sa?uvani su u ogromnom broju snimaka, planova i ? fotografija?.

Tek neznatan, no vjerujem, ilustrativan i poticajan dio upravo Szabovih fotografija nudi prilo?ena galerija.

Priredila: Sanja Grkovi?

(3. o?ujka 2006.)

[Fototeka kulturne ba?tineGjuro Szabo - Kr?itelj putova u poviju?e zapletene struke](#)

